

ALEVÎ BEKTAÎ GELENEĞİNDE VASİYET KÜLTÜRÜ

Aziz KILINÇ^(*)

ÖZET

Vasiyet etme ve vasiyetnâme yazma/yazdırma geleneği Türk edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Ancak, Türk Alevî ve Bektaî topluluklarında ise vasiyet kültürünün daha belirgin bir şekilde yansımaları sosyal bir gerçektir. Zira, bu topluluklarca itibar edilen bazı yazılı kaynakların birer “vasiyetnâme” olması ve dinî inanç ve ritüellerin çoğunluk vasiyetle diğer kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. Türkiye’nin değişik yerlerinden derlenen örnekler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bütün bunlar Alevî Bektaî kültürü ve edebiyatına dair yapılacak araştırmalarda bu konunun da üzerinde durulmaya değer olduğunu ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Vasiyet, Vasiyetnâme, Alevî, Bektaî, Türk Kültürü ve Edebiyat

ABSTRACT

The tradition of bequeathing and leaving a written will have an important place in Turkish culture and literature. Especially, in Alawi and Bektashi communities this tradition lives a strong social reality. This is one of the reasons that in these communities, written wills are the most reliable written sources. In addition, rituals and religious beliefs are mostly transferred to next generations by these written wills. The examples that collected from different regions of Turkey show this reality clearly. All these convey that the researchers who want to study on Alawi and Bektashi culture should focus on this subject.

Key Word: Bequeathing, Testament, Alawi, Bektashi, Turkish culture and literature

GİRİŞ

“Vasiyet” sözcüğü Arapçadan dilimize geçmiş olup halk arasında yaygın basit manasıyla; “bir kimsenin sağken kararları ve öldükten sonra yapılmasını istediği şey” anlamındadır. Sözcüğün Arapça kökü ve-sa-ye’dir. Bu kök; “Sorumluluğuna, gözetimine bırakmak” anlamı yanında; “tavsiye etmek, salık vermek” anlamlarında da tabii olarak kullanılmaktadır. Yahudilerin ‘on emri’ne karşılık olmak üzere “el-vesâyetü’l-a’ra”, “on tavsiye, on ölümlük” ifadesi kullanılmaktadır. Sözcüğe müteakik olan “vasiyye” ifadesi, “vasiyet” yanında “talimat, direktif, emir” anlamlar yüklenmiş tir ki sözcüğün Türkçeye tabii anlam tasavvuf kültürü çerçevesinde

“Sizden birine ölüm geldiği zaman, eğer bir servet bırakıyorsa, ana-babaya, en yakınlarına uygun bir tarzda vasiyet etmesi, saygılı olanların üzerine bir borç olarak, size farz kılındı.

Bunu işittikten sonra değiştiren olursa, bunun günahı onu değiştirenleredir. Doğrusu Allah, işitendir, bilendir.”

Bu âyetlerde, Müslüman ki inin ölüm sonrası için mal varlıklarının birinci dereceden akrabalarına taksim etmesi bir görev olarak belirtilmiştir.

Medenî hukuk en ince detayına kadar vasiyet mekanizmasını sağlamaya çalışarak, vasiyetname” hukukî bir metin olarak vasiyetle ilgili resmi bir evrak hüviyetine dönüşür. Sözcüğün Lâtince kökenindeki “yazılı onay” anlamındaki vasiyet hukukta tam karşılığını bulmuştur diyebiliriz.

Resmî hukukun dışında halk hayatında ve sosyal hukukun sağlanmasında vasiyet geleneğine dikkat çekmemizde fayda vardır. *“Vasiyet geleneği”, aileden devlete kadar uzanan kurumlarda görülen bir uygulamadır. Bunun esasını rica, dilek, bir neslin tecrübesini diğer nesle ulaştırma, ibret alınacak fikir teşkil eder.”* (Köksal, 2000:289)

Bu mânâda destanlarımızdan Göktürk Kitabeleri’ne, İslâm sonrası devirlerde ise penâmeler ile Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib), Siyasetname (Nizamülmülk) gibi eserlere kadar devlet büyüklerinin ve âlim kimselerin bugünün Türk insanına da sorumluluk yükleyecek tarzda mesajlar ötesine seslenen vasiyetnamelerinden bahsedilebilir. Dolayısıyla, Vasiyet etme ve vasiyetname yazma/yazdırma geleneği Türk edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Ancak, Türk Alevî ve Bektaî topluluklarında ise vasiyet kültürünün daha belirgin bir şekilde yansımaları sosyal bir gerçektir. Zira, bu topluluklarca itibar edilen bazı yazılı kaynakların birer “vasiyetname” olması ve ritüellerin en azından bir kısmının vasiyetle diğer kuşaklara aktarılması görülmektedir.

Alevîlik ve Bektaîînin tarihi sürecine bakıldığında ilk olarak “vasiyet olayı” ile karşılaşılır. Hz. Muhammed’in vasiyetinde Müslümanlar arasında her hangi bir ayrılığın ortaya çıkması söz konusu değildir. Ancak, Hz. Muhammed’in hastalığı sırasında ortaya çıkmış ve ilk anda çözümlenmesi gibi görünmesine rağmen, sonraları Müslümanlar arasında büyük ayrılıklara neden olan bazı olaylar vardır. Bunların ilki İslâm tarihinde **“vasiyet meselesi”** adıyla geçmektedir.

Bu olayın İslâmî Abbâsî’ye dayandırılan bir hadis-i şerife göre Hz. Muhammed’in hastalığı sırasında yanlarında bulunan ashâbına *“Bana bir kalem ve bir kâğıt getirin; size bir yazı (vasiyet) yazdırayım ki, benden sonra ihtilâfa, sapıklığa dümeyiniz”* buyurmuştur. (Köksal, 2000:18)

Bunun üzerine orada bulunan Müslümanlar arasında kavga gürültü başlandı. Peygamberin orada perde arkasında duran eşi, meselâ Zeynep Binti Cah *“Resulullah’ın isteğini yerine getirin”* derlerse de, Hz. Ömer başta olmak üzere bir kısım ashâp, Hz. Peygamberin geçirmekte olduğu iddetli hastalığının etkisiyle söylenmesi olabileceğini, Kur’an’ın ve Sünnetlerinin kendilerine yeteceğini söylerler. Orada bulunanlar arasında çakan tartışmaların ve gürültünün artması üzerine Hz. Muhammed’in can sıkılırları ve oradakilere, *“Artık yandıktan uzaklaşın; benim yanımda tartışmak doğru değildir”* buyurur. Daha sonrasında Resulullah’a, *“istediğini getirmeyelim mi?”* diye sorulunca, bu tartışmalardan sonra yazdıracağı bir fayda sağlamayacağını söylemiştir. (Köksal, 2000:19-20)

Bu olay, Müslümanlar arasında farklı değerlendirilmiştir. Ehl-i sünnet Kur'an'ın Kerim'in tamamlanmasıyla yapılacak bir şeyin kalmadığını ve ayrıca, "Bugün dininizi tamaladım" âyetinin buna açık bir delil olduğunu savunmuşlardır. İbâ'ya göre, eğer Resulullah bu vasiyeti yazabilseydi, Hz. Ali'nin kendisine halef olduğunu bildirecekti. Bununla birlikte, İbâ'nın büyük kollarından olan Zeydiyye'ye mensup İbn-i Ebî'l-hadid, Hz. Ali'nin Hz. Peygamberin vasisi olmakla birlikte, vasileyle imamet kastetmediklerini söylemektedir. (Köksal, 2000:289)

Akademik çevrede bilimsel bir araştırma ve inceleme olarak kabul edilen Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik adlı eserlerin yazarı Ethem Ruhi Fıratlı'nın bu konuda gereksiz tartışmalara girmek istememekle birlikte, görüşleri özetle şöyledir. *"Resulullah'ın (s.a.s)'ın hastalığı sırasında cereyan eden bir olay, İslâm tarihi boyunca mezhepler arasında uzun uzadıya ihtilâf konusu olmuş ve taraflar, savundukları anlayış istikametindeki açıklamalarını en doğru hükümler olarak ileri sürmüşlerdir. ... o zamanın olaylarıyla ilgili rivâyetler hakkındaki ilk yazılı vesikalar, olaylardan en erken bir asır sonradır. Bu bakımdan, tarihte bin yıldan fazla bir zaman önce cereyan etmiş olaylara yaklaşırken, o olaylara karışan insanların tavırlarını, gelenek ve göreneklerini göz önünde bulundurmaksızın, sırf eldeki kuru vesikalara istinat ederek çözümlemeye veya açıklamaya çalışmak, insanı, küçümsenemeyecek yanlışlara düşürüp birtakım faydasız polemiklere sevk edebilir."* (Fıratlı, 2000:22-23).

Makalemiz, Türk Alevî ve Bektaşî geleneğinde vasiyet geleneğinin yeri ve önemi olarak sorunları ve Türkiye'deki Türk Alevîliği ve Bektaşîliği ile ilgili önemli eserler verilmiştir. Burada, bu sürece girmeden gelenekteki vasiyet ile ilgili yazılı ve sözlü kültür üzerinde duracağız. Alevî Bektaşî geleneğinin temel kaynaklarından bir kısmı vasiyetnâme olarak kabul edilmektedir. Burada biz, yazılı kaynaklarda ve sözlü kültürde vasiyet/vasiyetnâmeler üzerinde duracağız.

TEMEL YAZILI KAYNAKLAR ARASINDA VASİYETNÂMELER

Alevî Bektaşî geleneğinde itibar gören bazı kaynaklar "vasiyetnâme" veya "buyruk" olarak geçmektedir. Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü'nde "vasiyet" sözcüğüünün ikinci anlamı *"Pir'in, mürişit'in müritlerine yaptığı tavsiye, verdiği öğüt"* olarak verilmiştir (Korkmaz, 1994:371). Bu bakımdan aynı esere, hem vasiyetnâme hem de buyruk adı verilebiliyor. Meselâ, eyh Safî Vasiyetnâmesi farklı baskılarda eyh Safî Buyruğu olarak geçiyor (Yaman, 1994). Bir başka husus, bu eserlerdeki üslup, dinî tasavvufî vasiyetnâme ve nasihatnâmelerde kullanılan üslupla aynen benzerlik göstermesidir.

Alevî ve Bektaşîler arasındaki temel kaynaklardan birisi eyh Safî'nin Vasiyetnâmesi'dir. eyh Safiyyü'd-dîn el-Erdebilî olarak da bilinir. eyh Sâfî'nin adı bazı kaynaklara göre eyh Safiyyüddîn, bazı kaynaklara göre ise eyh Safiyyüddîn Erdebilî'dir. 1252 yılında Hazar denizinin güneybatı sahilinde Erdebil dünyaya gelir ve orada yaşar. Zâhid Gîlanî'den ve zamanın ileri gelenlerinden feyz alır. Daha sonra Gîlanî'ye intisap eder. 745/1344-45 senesinde vefat etmiştir.

Safeviye Tarikatı'nın temsilcisidir. Safeviyye üç kola ayrılmıştır; birincisi Bayramiyye, ikincisi Ebheriyye, üçüncüsü de Hayderiyyedir. Safiyyüddin bunlardan Ebheriyye koluna mensuptur (Eraydın, 1997: 415).

eyh Safiyyüddîn Erdebilî, İslâm'ın 13. asrın temsilcisidir. İslâm'ın İslâmî kuran bu zat, eyh Sâfî'ye isnat olunan nüsha ahsî bir kütüphanede olup hakkında bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (Ahin, 2000:128). Bu tezde verilen bilgiye göre, söz

konusu vasiyetname, hicrî 1232 y l nda kaleme al nm olup 169 varaktan meydana gelmektedir. stinsah edenin kim oldu u belli de ildir.

eyh Sâfî Vasiyetnâmesi'nde, Alevî, Bekta î tarikatlar n n esaslar , erkanlar ve mensuplar hakk nda genel bilgiler vermektedir. Bu yönüyle farklı bir vasiyetname özelli ine sahiptir. Eser, itikat, ibadet, ahlâk, mezhepler, çe itli dinî unsurlar vb. içermektedir.

Vasiyetnamede “sûfî” ve “tâlib” hakk nda öyle denilmektedir:

“Amma bade sûfî dimegin yidi ve bir yirde iki manası vardır. Birinci masıva, Allah'tan beri mücerred olmakdan ibareddür. İkinci Allah'dan gayrisinden uzak olmakdan ibareddür. Üçüncü enbiyadan ve evliyadan ve âlimden gayri kimselerden biri olmakdan ibaretdür. Dördüncü, zâhirin ve bâtının mekrinden kurtulmaktan ibaretdür. Beşinci, dünyanın ve ahiretin mihnet-i meşakketlerinden kurtulmaktan ibaretdür. Altıncı, cehennem azabından farik olmakdan ibaretdür. Yedinci, ceset-i şeytanın mekrinden ve rûh-ı hannasın şerrinden emin olmakdan ibaretdür.” (ahin,2000:30)

“İmdi tâlib gerekdür kim, vücudını bi'l-kubbe toprak eyleye ve kendüye geleni dahı evvelki isminden dahı korkub, toprak idi didüre. Marifet tohumundan getirüb, öz tarlasına eke. Andan meskenet suyıyla suvara. Rıza oragıyla biç; getirüb sabır harmanına döküb, fark döğeniyle yumşadub, şevk yili ile savura. Dahı hal değirmenine iletüb un ide. Ve ondan sonra bir kerre mihir tuziyla dahı muhabbet ile yugura. Ve andan sonra ışk ateşin yaka. Gönül furunında bişüre. Dahı mürebbisinin nazarına koya. Eger makbule geçerse bil ki ol tâlibin ameli makbul-i Hakk olub dünyada, ahirette yüzi ak olur, evliyanın oğlıdır.” (ahin,2000:29).

Alevî gelene inde ba ka muteber bir eser de Hac Bekta Veli Vasiyetnâmesi'dir. Eserin di er bir ad Kitabülfevaid'dir. Asl Farsça olan bu eser Türkçeye çevrilmi tir. Türk sûfîlerinden önde gelen isimlerinden olan Hac Bekta Veli'nin bu eseri son yıllarda yeni yaz ile de yay mlanm t r.(.Ö.:tarihsiz:20) Hac Bekta Veli'nin vasiyetnamesi “Faide” alt ba l kl 105 adet bölümden olu maktadır. Vasiyetname'de bu bölümler; “tevhit hâli”, “tasavvuf hâli”, “keramet hâli”, “edeb hâli”, “terbiye hâli”, “zıkr ile fikr hâli”, “riyâzet hâli”, “sema hâli”, “ye's hâli”, “tevekkül hâli”, “taharet hâli”, “tasavvur hâli”, “r za ve teslim hâli”, “hâlet-i kurb”, “hâlet-i ir ad”, “büyüklük”, “makamlar n ahseni” gibi adlarla birbirinden ayrı lm t r. Vasiyetnamede “riyâzet hâli” ba l alt nda “dervi ”e öyle seslenilmektedir:

“Ey derviş, dervişlik hırkasını öyle giy ki cemaate karşı senin içindeki kibir ve husumeti, fahri senin tabiatında yaksın. Bilâkis o illetler ateşini alevlesin. Ve yemeği öyle ye ki sen onu kolayca hazım ve istifade etmiş olasın. Yani hepsi sana nûr olmuş olsun. Bilakis sana zorluk getirmiş olmasın.” (.Ö.:tarihsiz:20).

Vasiyetnamedeki bölümlerin ço u Hac Bekta î Velî'nin kendinse sorulan sorular n cevaplar ndan olu maktadır. Bu çerçevede bir örnek verecek olursak, Hac Bekta Veli, “sema” ile ilgili bir soruya öyle cevap vermi tir:

“Sema”, hakikat ehline müsteabdır, ilim ehline mübahtır. Fısk ve fücur ehline haramdır.” (.Ö.:tarihsiz:18).

Di er yandan, baz bölümlerde Hz. Peygamber ve Hz.Ali'nin sözlerine baz bölümlerde de Hoca Ahmed Yesevî, Kaygusuz Abdal gibi tarikat büyüklerinin konu ile ilgili ifadelerine yer verilmi tir. “Tevhit hâli”nde Hoca Ahmed Yesevî'nin bir zata “tevhid”e ili kin izah öyledir:

“Bir derviş, Hazreti Hoca Yesevî (K.S.)’nin huzuruna geldi. Ey üstad, bana tevhidi beyan et dedi. Hazreti Hoca bir kelle şeker getirdi, dervişe bu nedir diye sordu. Derviş, şekerdir dedi. Hazreti Hoca, dervişe şekeri götür, kır; şekl-i hazırı değiştir ve parçalarından şekiller hâsıl olsun. Sonra getir diye emir buyurdu. Derviş şekeri kırıp getirdi. Zail olan ilk şekl-i vahidinden muhtelif şekillerde parçalar hâsıl olmuştu. Hazreti Hoca, birer birer bunları sordu. Bu ne şekildir, o ne şekildir, dedi.

Derviş cevaben, bu “at’tır. O devedir. Öteki adamdır dedi. Sonra Hoca şöyle buyurdu. Şimdi bunların hepsini kırıp dövüp toz hâlinde birleştir. Derviş hepsini kırdı ve bir kaptta birleştirdi. O vakit Hazreti Hoca sordu. Şimdi bu nedir. Derviş, şeker dedi. Böylece, tevhidi tamamen anlatan Hazreti Hoca buyurdu: Beyt,

Biz olduğumuz gibiyiz ve öyle de olacağız.

İki âlemde bugün de yarın da ey dost.” (.Ö.:tarihsiz:9).

Yukarda oldu u gibi eserlerde anlatılan hususlarla ilgili yer yer m sra, beyit ve k ta nevinden iir parçalar bulunmaktadır. Ayrıca veciz sözlere yer verilmiştir. Vasiyetname Hac Bekta Velî’nin u vasiyeti ile son bulmaktadır:

“Fıkıh ve hadis öğreniniz. Câhil mutasavvıflardan tevakki ediniz. Daima namazı cemaatle eda ediniz. Şu şart ile ki, imam ve müezzin olmayınız. Hiçbir vakit tâlib-i şöhret olmayınız. Şöhrette âfet vardır. Mansıp ile mukayyet olmayınız. Daima ismi bellisiz olunuz. Ve kubullarda kendi ismini yazma. Ve muhakeme-i kazada hami olma ve hükmü şer’ e münkir olmayınız. Cenâb-ı Hak her kolaylığı kaza buyurur ve misafiri de nerede olsa rızıklandırır.” (.Ö.:tarihsiz:63).

İmam Cafer-i Sadık Buyru u, Alevîlerce en çok kabul gören eserler arasında dır. Ansiklopedik Alevilik Bekta ilik Terimleri Sözlü ü’nde “Alevî inançlarının, bu kapsamda törenlerin, törenlerde izlenecek yolun, yöntemin açıklandığı erkânnamelelerin en eskisi Cafer üs Sadık tarafından yazıldığı kabul edilen Buyruk’tur” (Kormaz, 1994:64) demektedir. Alevî erkân n n anlat ld “Buyruk”ta, Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye yapt vasiyete yer verilmektedir:

“Ya Ali her kim Kur’an okusa emrini tutmasa, tamuda bir değirmen var. Alimlerin başı öğünür.

Ya Ali, avradınıza evlâdınıza doğru yolu, edep, erkânı, farzı sünneti öğretin. Üzerinize farzdır, derdi.

Ya Ali, atasını anasını inciten eve ferîştah girmez. Ve konuk gelmeyen eve girmez.

Ya Ali, eğer seni paça suyuna davet etseler var. Eğer konuk savaşırsa sen ona iyi söyleğil kim Hak Taalâ sana iyilik vere. Rahmet ede.

Ya Ali, güneşe karşı oturma kalbini karartır.

Ya Ali, çok uyuma kehillik getirir.

Ya Ali, kötülük edene iyilik eyle. Zira herkes kemalini işler.

Ya Ali, sefere giderken ve bir bun gününde Yâsin suresini inna enzelnâ suresini okugıl. Sana kast eden zafer bulmaya.

Ya Ali, kaçan öksüz ağlasa arş titrer. Hak Taalâ kılurkim, ya Cebrail tamuyu muştula. Her kim anı güldürse uçmağa muştula kim, anı güldüren kimse uçmağa girer.

Ya Ali, gayret imandandır. Gayreti olmayanın imanı olmaz. Amma gayret, bir elin dünya için gayret etmeli, bir elin ahiret için gayret etmeli.

Ya Ali, elini yuyacak, suyun içine tükürme. Elinipeşine çalma. Ve çerağı üfûlüp karartma. Ocak başını pala ile çalma. Eğninde eshap dikme. Eşik üzerine

oturma. Yalıncaak yatma. Yalın ayak işeme. Soğan, sarımsak kabuğunu yakma. Bunların cümlesi yoksulluk getirir, süflî âlamettir.

Ya Ali, ataya anaya âsi olman.” (Atalay, 1996:144-215).

SÖZLÜ GELENEKTE VAS YET KÜLTÜRÜ

Türk Alevî ve Bektaî topluluklar nda günlük hayat n içinde vasiyet önemli bir yere sahiptir. Baz gelenekler vasiyet yoluyla gelecek ku aklara aktarılır. Anadolu’da Alevî ve Tahtacı lar adlı çalmasıyla tanınan Yusuf Ziya Yörükân’ n kitab n girişinde “Alevîlikle İlgili Görüşleri” bölümünde Alevîliğin temel kaynakları olarak kabul edilen İmam Câfer Menakıb, Şeyh Safî Menakıb gibi eserlerden bahsettikten sonra, Alevî geleneğinde sözlü kültürün ve vasiyetin yerini şu şekilde belirtir:

*“Alevîlikte Bâtınîlik telâkkisine bağlı olarak birtakım **Ahkâm ve vasiyetler** de bulunmaktadır. Her iki Menakıb’da da Peygamber’in Ali’ye, Ali’nin ümmetine olan vasiyetlerinden bahsedilir. Şeyh Safî’nin ve İmam Cafer’in vasiyetleri anlatılır. Bu vasiyetlerin, nasihatlerin bütün hedefi, yabancıya sır vermeme esasına taallük etmektedir. Evliyanın sırrını verenin iman uğrusu olacağı, dünyadan âhirete imansız gideceği anlatılmaktadır. Talip idaresini terk edecek, evliyaı hâzır ve nâzır bilecek, ‘Ve dahi bir talip evliya nefsine iman getirmez ise, ol talip yetmiş evliya öldürmüşçesine günaha girmiş’ olacaktır. Keza Sünnîlerle katıyen temas etmeyecektir. O derece ki, bir talip kaçan yezidin yüzüne baksa, yetmiş menzilet geri kalacaktır. Ketumiyete o derece riayet edecektir ki, içeriye alınuncaya kadar muhibin ve talibin yanında hiçbir şey konuşmayacaktır. Talip suçunu saklamayacaktır. Mürşidine ve rehberine itaat edecek, sözlerinden çıkmayacak, mutlak bir teslimiyet içerisinde bulunacaktır. Malını esirgemeyecektir. Babalara verilecek haklara riayet edecektir. Ferişteler dua edeceği için, Ali evinden bal, çörek otu, kuru üzüm eksik edilmeyecektir. Sefere gidilecek olursa, düşenbih (pazartesi) günü gidilecektir.” (Yörükân,1998:39).*

Hz Ali ve On iki İmam’la ilgili halk arasındaki inançlarda İmamın vasiyet yolu ile geçtiği düşünülür. Yusuf Ziya Yörükân, kitabındaki Ali’nin ahsiyeti Hakkında tıkadlar başlıklı bölümünde Tahtacı âdet ve inançlarla ilgili olarak, kendileri ile yaptıkları sohbetlerde, “Allah’ın ruhu, enbiyada dolaştıktan sonra Ali’ye girmiş ve Ali’den sonra Muhammed İbn-i Hanefî’ye, sonra oğlu Ebu Hâşim Abdullah’a intikal etmiş ve Ebû Hâşim’in **vasiyeti** mucibince ulûhiyet, nihayet Benân (beyân) İbn-i Sem’an’a intikal etmiştir. Kur’an’daki “Hâza Beyânun li’l-nâsi ve huden ve mevi’zetün li’l-müttekin” (Al-i İmrân) âyeti de buna işaret etmiştir.”

Yörükân, anlatılan tarihte gerçekte babası, Benân İbn-i Sem’an’ın Hz. Ali’nin beinci torunu olan Muhammed Bâkır’ı bile görmediğini söylemektedir (Yörükân,1998:250-251).

Yine, vasiyet yolu ile imametin babasına birine geçmesi yönündeki inançla ilgili babasındaki da benzer bilgilere rastlanmaktadır. Bunlardan birinde şöyle denilmektedir: “Medîne-i Münevvere’de dünyâyâ gelen İmâm Cafer Sâdık, babaları İmâm Muhammed Bâkır’ın vefâtı ile **vasiyet** üzere ümmete İmâm olmuşlardır.” (Caferilik:12.12.2006).

Tarihin derinliklerinden sözlü gelenek yolu ile gelen vasiyet kültürünün de i ik görüntülerini Alevî-Bekta î inanc n n halen ya ayan kabullerinde de görebilmekteyiz. Bu ba lamda örne in, Çanakkale Bayramiç İçesi Kar ncal köyünde, ölüm âdetleri üzerinde yap lan çal mada, kaynak ki i öyle demektedir: “Şimdi hasta, ölme şeysi eğer yakınsa, meselâ ölme şeyisine geldiği zama hısımlakrabası ille gelir bunun yanına, yani kardeşi olsun, amcaları, dayısı... daha tanıdık ehbabları gelirler; konu komşu söz alırlar. Eğer vesayet (vasiyet) edecek olursa oğluna; çocuğuna; orda söyler meselâ. Bu şekilde, bu şekilde... Benim şu malım var şunu şuna veriyom, şunu şunu veriyom. Bu şekilde konuşmalarda bulunur.”(Gözük z l, 2001).

Folklor ara t r c s Bircan Durdu, **Muğla Tahtacılarında Ölüm İnançları** adlı çal mas nda, yapt alan ara t rmas nda ölüm sonrası ritüellerde “vasiyet”in önemli bir yer tuttu unu görüyoruz. Ölen ki inin kefenlenmesi ve giydirilmesinde ki inin vasiyetine dikkat edilir. Yine vasiyeti gere i sevdi i ki inin saç , kad nlarda ise karanfil ve boy dizisi tak l r:

“Yıkamadan artan suyla orada bulunanlar, ellerini yüzlerini yıkar. Ayrıca cenazenin üstünü örtmede kullanılan çarşaf ve üzerinden çıkan giysileri yıkamada kullanılır. Ölü sırtı (elbisesi) tıpkı Kazdağı Tahtacılarında[5] olduğu gibi yüzün kuyu serilir. Kazan ters çevrilir ve 3 gün bulunduğu yerde kalır. Ölüünün gömüldüğü günün akşamından itibaren 3 gec kazanın kurulduğu yere 2-3 odun vurularak ateş yakılır. Yıkandığı yere (teneşir) ölenin gelip onu içeceği inancıyla bir bardak su ve ekmek konur. Cenaze kurulandıktan sonra başka bir yere alınarak kilotu, könçeği/pijaması, atleti, gömleği/pijama üstü ve humayından kesilen yakasız gömleği giydirilerek yağlığı (baş örtüsü) bağlanır. Osiyet (vasiyet) etmişse üç etek de giydirilebilir. En üste 2 kat kefen sarılır ki bu katlandığında 4 kat olur. En dışa giydirilen kefen parçasının baş ve ayakucu, yine kefenden ayrılan ipe boğulur. Bahsedilen giyim kadın cenazeye ilişkindir. Erkeklerle de erkeğe özgü kıyafetler (iç çamaşırı, gömlek, pantolon ya da pijama takımı vb, başına yağlık ya da kefenden kep yapılır) yanında yine yakasız gömlek ve dış kefen giydirilir. Kefende dikiş gerekirse, ipi, kefenden çıkarılır. Ölen kişi müsahtipli biriyse, kefen, sarılmadan önce üç defa “selle (salla) selevet (selavat) irahmetine (rahmetine) selevet” diyerek cenazeye dokundurulup geri çekilir ve ondan sonra sarılır. Aynı işlemi, düğün sonrası oğlanevinde, kızın artık başının bağlandığını simgelemek amacıyla yapılan “baş bağı” nda da görmek mümkün. Baş bağında geline, üç etek/enteri ve onu tamamlayan diğer giyecekler giydirilirken, giydirin kişi tarafından, her biri 3 defa “selle selevet Muhammed’e selevet, kutlu olsun diyenin akıbeti hayrolsun” ya da gelenleri güldürmek amacıyla “kutlu olsun demeyenlerin ağzına kurt dolsun” (orada bulunan kadınlar da kutlu olsun der) denilerek geline dokundurulup geri çekilir ve üçüncüde giydirilir. Sadece, sözler yaşanan olaya uygun şekilde değiştirilmiştir. Yıkayıp giydirdikten sonra yakınları, ölen yaşlı ise elini, gençse yanaklarını öper. Tahtacılar da el, öpüldükten sonra alna götürülmez. Kefenin içine gülsuyu, dövülmüş karanfil ya da kolonya saçılır. Eline para (önceden mendil de veriliyormuş) verilir ki bu yerini satın alması içindir. Sağlığında osiyet (vasiyet) etmişse koynuna sevdiği kişilerin çamaşırlarından, saçından konur. Kadınlarda, boynuna isterse karanfil ya da boy dizisi takılır.” (Durdu, 2006:80).

Yukarı da görüldü ü, Alevî Bekta i gelene inde ki inin vasiyeti ritüellerde baz de i iklikler yapt rabiliyor. Sünnî inanc nda ise vasiyet de olsa böyle bir

de i ikli in söz konusu olamayaca n “bretli Hikâyeler”den hareketle aç klamak daha net bir durumun ortaya ç kmas aç s ndan önemlidir.

“Zengin bir adam, çocuğuna bir mektup bırakır ve kendisinin öldükten sonra çorabıyla gömülmesini vasiyet eder. Mektup da defin işlerinin tamamlanmasından sonra açılacaktır. Vasiyet sahibi kişi yaşadığı belli bir zaman diliminden sonra ölür. Oğlu, babasının kefenle birlikte çoraplı olarak gömülmek için vasiyeti ettiğini söyler. Ama cemaat, dinde bunun yeri yoktur diyerek karşı çıkarlar. Adamın vasiyeti oğlu tarafından gerçekleştirilemez. Defin işlemlerinden sonra mektubu açan oğluna babası şöyle seslenmektedir. Ey oğul, dünya malı olarak öbür âleme bir çorabı bile götüremedim. Sen bunları düşün ve dünya nimetlerine çok fazla meyiletme, sen onları bırakmadan ahireti kazanamazsın”(K l nç,1998).

Çorum ili Alaca lçesi Eskiyapan köyünde yapılan bir derleme çal masında, Hz. Muhammed’in kendinden sonra Hz. Ali’yi vekil etmek istedi ine dair inan lar yer almaktadır.

“Hz. Muhammed dünyadan geçmeden önce Cenab-ı Allah’tan veda haccını yapması için emir geldi. Veda haccı dönüşünde Mekke ve Medine arasındaki Gadiri Hum sahasında deve semerlerinden yapılan minberin üstünde yaptığı Allah’ını seven , beni seven kardeş olsun dedi ve birbirlerine, Ehl-i Beyt’e götülük düşünmeyeceklerine dair yemin ettirdi. Herkes birer kardeş tuttu. Hz. Ali tek kaldı, peygamberde onunla kardeş oldu. Birbirleriyle kucaklaştıklarında gövdeleri birleşti, iki ayrı kafa kaldı, bir daha sarıldılar bu defa kafalar birleşti vücutlar ayrı kaldı. Peygamber orada Hz. Ali’yi kendine vekil tayin etti. Beni seven Ali’yi sevsin. Ben kimin mevlâsıysam Ali de onu mevlâsıdır dedi. Ebubekir, Ömer ve Osman orada Hz. Ali’yi tebrik ettiler. Peygamber ölüm döşeğinde yatarken Ebubekir, Ömer ve Osman Muaviye ve Ebu Süfyan’ı yanına çağırarak Hz. Ali’yi vekil tayin ettiğini ve ileride ikilik çıkmaması için bir vasiyet yazdırmak istediğini belirtti, ancak bu isteği Ebubekir tarafından peygamberin hastalığı neden gösterilip Kur’an bize yol gösterir gerekçesiyle reddedildi.” (Er, Piri. 1995:81) Kaynak ki iler tarafından anlat lan bu olaylar, Alevîlik Bekta îlikle ilgili yaz l yay nlardaki bilgilerle büyük ölçüde örtü ür niteliktedir.

Hasan Dede Dergah ’ndan Ali Bahri Demirhan Dede ile yapılan söyle ide, Hasan Dede öyle demektedir. “Aleviler daima sinmişlerdir. Yaptıkları işleri bir kâğıda dökmeleri bu yüzden çok zor olmuştur Bundan dolayı daha çok sözlü gelenek gelişmiş ve bilgiler ağızdan ağza öğrenilmiştir. Bunun için ben de aynı yoldan öğrendim. Büyüklerimizden duyduklarımızı biz de taliplere aktardık. Kitaptan okuma şansımız pek olmadı. Zaten yazılı fazla kitap da yoktu o zaman. Şimdi yeni yeni bir şeyler yazılıyor.” (Y lmaz, 2003:201-202).

Bu sözler, Alevî-Bekta î kültüründe sözlü gelene in ne denli önemli oldu unu göstermesi bakım ndan oldukça dikkat çekicidir ki aslında vasiyet bu sözlü aktar m n en önemli parçalar ndan birini olu turur. Bununla beraber Alevî Bekta î kültüründe ocaklar n son derece önemsed i az say da da olsa bazı yaz l kaynaklar bulunmaktadır ki bunlara makalemizin ilgili k sm nda temas edilmiştir.

SONUÇ

Netice itibariyle yukarıdan beri anlat lanlar Alevi Bekta î kültüründe vasiyet gelene inin son derece önemli oldu unu göstermektedir. Bu bağlamda s nrlı da olsa

vasiyetname tarzında yazılan kaynaklar bulunmaktadır. Alevi Bektaşî kültüründe bu yazılan kaynaklar son derece önemsenmektedir. Örneğin, İcaaddin Veli Oca Dedesi Nevzat Demirtaş'ın Şeyh Safî'nin Vasiyetname adlı eserini Alevîliğin ve Bektaşîliğin temel kaynakları arasında sayarak şöyle der: “*Kütüphanemde daha çok Alevîlik Bektaşîlik hakkında günümüzde yayınlanmış eserler var. İmam Cafer Buyruğu, Şeyh safî uyrugu, hacı bektas Vilayetnamesi, Şücaaddin Veli Vilayetnamesi en çok başvurduğum kaynaklardır.*” (Doğruer, 2006:187)

Öte yandan, geçmişten beri gelen sözlü kültürde de vasiyetin önemli bir yeri vardır. Türkiye'nin değişik yerlerinden derlenen örnekler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu örnekler vasiyet kültürünün Alevi Bektaşî geleneğinde halen canlı bir şekilde varlığını sürdürmekte olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar Alevi Bektaşî kültürü ve edebiyatına dair yapılacak araştırmalarda bu konunun da üzerinde durulmaya değer olduğunu ifade eder.

NOTLAR

1. Gözüklü, Ömer.(Araştırma) 15 Mart 2001 tarihinde Çanakkale ili, Bayramiç ilçesi, Karacalı Köyünde ölüm âdetleri üzerine yapılan araştırma. Kaynak Kişi: Fettah Kurt, sayı:58, Okuryazar.
2. Kılıç, Aziz.(Araştırma) 15 Nisan 2004 tarihinde Isparta ili, Aksu ilçesi, Yakaafar Kasabası'nda yapılan araştırma. Kaynak Kişi: Yusuf Kılıç, sayı:77, Okuryazar.

KAYNAKLAR

1. Köksal, Hasan.(2000), “Türk Kültüründe Vasiyet Geleneği”, Türk Dünyası Araştırma Dergisi, Sayı: 1, İzmir.
2. Fıratlı, Ethem Ruhi.(1997), Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşîlik, Selçuk yayınları, İstanbul.
3. Eraydın, Selçuk. (1997), Tasavvuf ve Tarikatlar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
4. Korkmaz, Esat. (1994), Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yayınları, İstanbul.
5. Atalay (Vaktidolu), Adil Ali. (1996), İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, Can Yayınları, İstanbul.
6. Yaman, Mehmet. (1994), Erdebilli Şeyh Safî Buyruğu, Ufuk Matbaası, İstanbul.
7. Şahin, Fidan. (2000), Şeyh Sâfî Vasiyetnâmesi (Bas İmam Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2000.
8. Ö. . (tertiplen), (Tarihsiz), Hazreti Hünkâr Hac Bektaşî Veli'nin Vasiyetnamesi (Kitabülfeyd), Ayyıldız Yayınları, Ankara.
9. Yörükân, Yusuf Ziya (1998) Anadolu’da Alevî ve Tahtacılar, Eklerle Yayınlayan Turhan Yörükân, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
10. Er, Piri. (1995), Türk Halk Kültüründen Derlemeler, “Çorum İli Alaca İlçesi Eskiyan Köyünde Alevî İnançları”, Kültür Bakanlığı Yayınları.
11. Durdu, Bircan. (2006), Yol Bilim Kültür Araştırma, “Muğla Tahtacılarında Ölüm İnançları”
12. Yılmaz, Hasan. (2003), Hac Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, “Hasan Dede Dergahı’ndan Ali Bahri Demirhan Dede ile Söyleşi”.
13. Doğruer, Semra. (2006), Hac Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, “Şücaaddin Veli Ocağı Dedesi Nevzat Demirtaş Demirtaş ile Söyleşi”.

İnternet Adresleri:

<http://www.caferilik.com/kutuphane/ahkam/alevilimihali>, 12.12.2006.